

ביאורים בתפילה

עיונים בקורבנות ופסוקי דזמרה בתפילת שחרית

תפילת שחרית

העקידה - קוראים את פרשת העקידה כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה וגם להכניע יצרו לעבוד השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו. ולאחריה אומר את הפסוק "ושחט אתו על ירך המזבח צפונה וכו' " כדאמרינן בויקרא רבה אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ, בין עו"ג בין ישראל בין עבד בין אמה, בשעה שהן קורין מקרא זה "צפונה לפני ה' ", אני זוכר עקידת יצחק בן אברהם (טור בס' א').

פרשת תמיד (צו את בני ישראל... כבשים בני שנה תמימים..) כדאיתא בתענית כז: ויאמר ה' אלוהים במה אדע כי אירשנה? אמר אברהם שמא ישראל חוטאין לפניך, אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? א"ל לאו. אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אישרנה? א"ל קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וכו', אמר לפניו רבש"ע התינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם? אמר לו כבר תיקנתי להם סדר קורבנות, בזמן שקוראין בהם מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם (טור בס' מח'). ואח"כ קורא פרשת הקטורת כי אחר הקרבת התמיד מקטירים הקטורת.

אשרינו שאנו משכימין ומעריבין ערב ובוקר בכל יום פעמים ואומרים שמע ישראל.. ורבינו יהודה חסיד היה רגיל לומר אחריו ברוך שם כבוד מלכותו.. והיה מתכוון לצאת בו י"ח ק"ש משום שפעמים כשעושין קרוביץ מתעכבים מק"ש עד אחר זמנה, ואמר שהיה יוצא בזה. כדאיתא בברכות יג: שמע ישראל - ... קריאת שמע של רבי יהודה (טור ס' מו). וכתב הבית יוסף כשאינו אומר אלא שמע ישראל לבד נראה שאינו אלא סיפור דברים שאומרים ישראל כשמיחדים, אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכיוון עכשיו לייחד ומשם הכי מברך שם כבוד מלכותו, דאם לא כן למה לו לומר ברוך שם. טעם נוסף כתב אוהל מועד בשם הרמב"ן שטוב למהר ולהקדים ק"ש דאורייתא כל מה שאפשר כמו כל מצווה מדאורייתא וגדולה מזו נראה מהירושלמי שהיה מנהגם בציבור לקרות ק"ש בזמנה ואח"כ חוזרים וקורין אותה עם ברכותיה ואע"פ שבתחילה קראוה כולה והטעם לפי שאינו מברך אקב"ו לקרוא את שמע אלא ברכות השבח הן (מעריב ערבים וכו').

משנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל - קידושין ל. אמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. ופריך ומי ידע כמה חיי? ומשני לא נצרכה אלא ליומי - שצריך בכל יום לתלמוד משלושתן: מקרא- פרשת התמיד, משנה- איזהו מקומן של זבחים, תלמוד - ברייתא של רבי ישמעאל (טור בס' נ').

הודו - כתוב בספר אורחות חיים שהטעם שתיקנו את הודו לפי שכל השנים שהיה הארון הברית ביריעה, תיקן דוד שיהיו אומרים זה המזמור, כמו שמפורש בספר יוחסין ובסדר עולם - כי בתמיד של שחר אומרים מ"הודו לה' " ועד "ובנביאי אל תרעו", ובתמיד של בין הערבים אומרים מן "שירו לה'" עד "הלל לה' רוממו ה' ". ושאר פסוקים של רחמים כגון "ה' צבאות עמנו" "ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך". כדאמרינן בירושלמי אל יהי פסוק זה זז מפ"ך "ה' צבאות" וחבריו. ויש במזמור זה י' לשונות של הודאה כנגד י' המכות במצרים וי' ניסים שנעשו לאביתינו על היום.

ה' מלך - נהגו לומר ה' מלך בעמידה בזמירות לפי שנמצא בהגדה מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיע ופותח ואומר ה' מלך, ה' מלך וכו' וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיעין לברכו. וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנו ראויים לאומרו בעמידה (שיבולי הלקט בשם ה"ר בנימין). ה' מְלַךְ (הווא), ה' מְלַךְ (עבר), ה' ימלוך (עתיד) לעולם ועד - מדוע זמן עבר באמצע ולא ההווה באמצע?

ביאורים בתפילה

מכיוון שרצו שהמילים "עולם ועד" שמורים על נצחיות תהיה על העבר ועל העתיד, כלומר שה' היה לפני שהיה עולם ויהיה גם אחריו לעולם ועד (שיירי כנסת הגדולה בשם הרמב"ם).

ברוך שאמר – איתא בשבת קיח: א"ר יוסי יהי חלקי עם גומרי הלל בכל יום. מסקנת הגמרא שהכוונה לפסוקי דזימרא. ומה הם: מתהילה לדוד (אשרי יושבי ביתך) עד לכל הנשמה תהלל יה. (בשיבולי הלקט כתב שבמסכת סופרים מפורש דהיינו מתהילה לדוד עד סוף ספר תהילים). דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחרי כן יתפלל, לכן תקנו לאומרים (פסוקי דזמרא) קודם תפילה וקבעו ברכת "ברוך שאמר" לפנייהם ואחת לאחרייהם והיא "ישתבח" (ע"ז ז:) ולכן צריך להיזהר שלא להפסיק ביניהם בדיבור (טור בס' נא).

ברוך שאמר צריך לאומרו בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד. וכתב ספר היכלות שיש בו פז תיבות (סימן ראשו כתם פז).

אשרי יושבי ביתך – צריך לכוון בתהילה לדוד כי כתוב בברכות ד: א"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ופירש ספר אוהל מועד שמצוה זו מכרעת לעולם הבא אבל משום מצוה זו לבד אינו בן העולם הבא (פרישה). ויותר יכוון בפסוק פותח את ידך שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסם. נהגו לומר קודם "תהלה לדוד" (תהילים פרק קמה) "אשרי יושבי" (שהוא פסוק אחרון בפרק קמד) משום דילפינן מינה שצריך אדם לישיב שעה אחת קודם שיתפלל (ברכות לב:). ואחריו נהגו לומר "ואנחנו נברך יה" כדי לשלשולי הללויה בתר הללויה, דכולהו פרשיות עד כל הנשמה מתחילות ומסתיימות במילה הללויה. טעם נוסף לתוספת הפסוק, שמכיוון שכתוב שכל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן לעוה"ב, לפיכך אחר שאמרנו תהלה לדוד, אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם, כלומר שנזכה לאומרו לעוה"ב (בית יוסף בשם מרן הלוי). וכופלים הפסוק "כל הנשמה תהלל יה" לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה.

ישתבח אינה פותחת בברוך לפי שהוא סמוך לברוך שאמר, ששניהם נתקנו על פסוקי דזמרה, זו לפנייהם וזו לאחרייהם, ופסוקים שביניהם לא היו הפסק וחותם מלך מהולל בתשבחות עד חי העולמים (טור ס' בד).